

schilt van het humanistisch Godsbeeld, dat geteekend werd met behulp van de schema's van het rationeele denken. De „tijd” krijgt hier invloed op het Godsbeeld. Het accent op den toorn Gods als realiteit tegenover den zondigen en verloren mensch duidt de verschuiving aan. Het humane met z'n vereenzaamde trots komt in de crisis. Sinds den wereldoorlog komt een oude „leer” weer een plaats opeischen in de theologie: die van het „gericht Gods”.

Men zal met nadruk steeds de vraag moeten stellen, of dit inderdaad het gericht *Gods* is, maar dat neemt niet weg, dat men bewust het al te humane Godsbeeld wil doen wankelen en weigert God te teekenen vanuit de trekken van den souverainen mensch. We hebben het besef in een ander klimaat te zijn overgegaan. Men moge terecht van oordeel zijn, dat Otto uiteindelijk door zijn beschouwing over het religieus apriori psycholoog en subjectivist is en blijft en z'n eigen doorbreking van de gehumaniseerde theologie verzwakt en zelfs weer neutraliseert, dat neemt niet weg, dat er in zijn werk elementen liggen, die hebben meegewerkt tot nieuwe bezinning over elementaire gegevens van het Christelijk geloof. Met name de toorn Gods blijft sindsdien in de theologie na den oorlog een onderwerp, dat zoo druk besproken wordt, dat het vergeleken met de 19e eeuw zonder meer verwonderlijk mag worden genoemd ¹¹⁾.

* * *

Het zal U bekend zijn, dat men in de dialectische theologie meermalen niet anders heeft gezien dan na-oorlogsche theologie, crisistheologie, desperado-verschijnsel. De ontwikkeling dezer theologie heeft wel uitgewezen, dat deze diagnose zonder meer zeker niet juist en volledig was. Maar wel is de „crisis” een factor geweest van groote beteekenis ¹²⁾. We bezitten daarvoor een authentiek getuigenis van Thurneysen, die van de dialectische theologie

¹¹⁾ Zie o.a. E. BRUNNER, *Der Zorn Gottes und die Versöhnung durch Christus*, „Zw. den Zeiten” 1927, pag. 401 v. Vgl. P. KALWEIT in R.G.G. V sub voce „Zorn Gottes” (dogmatisch), pag. 2136: „Erst die neuere Zeit hat sich kritisch gegen die Anschauung vom Zorn Gottes gewandt”. „Indem die heutige Theologie sich stärker an den reformatorischen Anschauungen orientiert, erkennt sie die Bedeutung die den Aussagen über den Zorn Gottes zukommt”.

Typeerend voor de verschuiving op het terrein van het Oude Testament is in dit verband PAUL VOLZ, *Das Dämonische in Jahwe*, 1924. VOLZ heeft op dit punt den invloed van OTTO ondergaan (pag. 6). Hij wijst er op, dat het z.g.n. daemonische een onverliesbaar element is in de vroomheid, die iets verstaat van de diepten der godheid. „Auch im Christentum behalten darum die Führer, Luther vor allem, etwas Dämonisches und ihr Gott hat noch den dämonischen Zug. So ist der Gott des alten Bundes nicht ein Überwunderer Gott. Ich möchte viel eher sagen, dieser Zug des alttestamentlichen Gottes und der alttestamentlichen Frömmigkeit, den wir beschrieben haben, ist etwas, was wir *zurück gewinnen* und bewusst behaupten müssen (curs. van Volz). Vgl. ook VOLZ, *Mose und sein Werk*, 1932.

¹²⁾ Zie O. NOORDMANS, *De Zwitserse theologie*, in: „Nieuwe theologie”, 1926, pag. 95: „De Zwitserse theologie is slechts een enkele golf in een getijde. Zij maakt deel uit van een terugslag op het humanisme van de 18e en 19e eeuw.”